

En kritik av samfundstolkningar

Det är många som tolkar Wittgensteins begrepp 'praktik' (i *Filosofiska undersökningar* § 202) i termer av social praktik. Det är en tolkning som inte låter sig göras utan orimliga och ohållbara konsekvenser och som är oförenlig med Wittgensteins egna anmärkningar.

Jag kommer att redogöra för och kritisera tre av dessa tolkningar vilka kallas *samfundstolkningar* nämligen Jack Temkins, Benjamin Armstrongs och Norman Malcolms.

De säger att de bara artikulerar vad Wittgenstein egentligen menar då han tveklöst visat på omöjligheten av ett privat språk, vilket är ett språk där "Orden i detta språk skall referera sig till det som endast den talande kan veta något om, hans omedelbara privata förnimmelser. En annan kan alltså inte förstå detta språk" (FU § 243).

De hävdar att vad Wittgenstein egentligen menar är att ett språk endast är möjligt inom ett fler-persons-samfund.

De anger i huvudsak två skäl som stöd för deras tolkningar. För det första att det enbart är inom ett fler-persons-samfund som en enskild talare kan kontrollera sin användning av språkliga uttryck mot samfundets bruk i varje enskilt tillämpningsfall. Den privata språkbruksanvändaren kan inte kontrollera användningen just för att han inte kan göra skillnad mellan tro sig följa en regel och faktiskt följa en regel vilket man kan, enligt dem, inom fler-persons-samfundet.

För det andra att det är överensstämmelsen mellan tillämpningar i varje enskilt fall som konstituerar meningen hos språkliga uttryck.

Men meningen hos språkliga uttryck konstitueras inte av överensstämmelsen mellan tillämpningar i samma enskilda fall (även om överensstämmelsen är väsentlig för vår kommunikation) vilket jag försöker visa och inte heller av överensstämmelsen med privata för-

nimmelser, mentala objekt och platoniska idéer vilket Wittgenstein framgångsrikt argumenterat mot.

Överensstämmelsen är, som vi kommer att se, inte heller mer fundamental än själva regelföljandet utan tvärtom, enligt Wittgenstein.

Jack Temkin, Benjamin Armstrong och Norman Malcolm menar att Wittgenstein tveklöst visat att ett nödvändigt privat språk inte är möjligt. De har dock olika uppfattningar om på vilket sätt han visade detta.

De slutsatser de menar följer ur deras egna argumentationer är inte bara att ett nödvändigt privat språk är omöjligt utan också att språk är möjligt enbart inom ett fler-persons-samfund.

Temkin menar att det är den allmänna praktiken hos samfundet som konstituerar dess regler, dvs det är samfundets bruk av språkliga uttryck som utgör den norm mot vilken en individ kontrollerar den egna användningen. Överensstämmer hans bruk med samfundets är den korrekt, annars inte. Det är överensstämmelsen mellan olika språk-användare som avgör vad som skall räknas som korrekthet i regelföljandet.

Armstrong är överens med Temkin och menar att genom att "korrekthet" definieras i termer av vad som räknas som normalt bruk inom ett samfund så är såväl ett "kontingent privat språk" som ett "väsentligt privat språk" omöjligt, och att konsekvensen av detta är att "det Krävs Två för att Tala".

Malcolm menar också att den enskilda individens språkhandlingar måste jämföras med samfundets bruk av språkliga uttryck i samma enskilda fall för att individens bruk skall kunna avgöras vara korrekt och att Wittgensteins filosofiska anmärkningar om begreppen "överensstämmelse" och "träning" visar att 'praktik' innebär 'social praktik'.

Vi kommer att se att deras samfundstolkningar är ett resultat av sakfel och ett metodologiskt misstag. Sakfelen är a) att de förklarar begreppet "korrekthet" i termer av överensstämmelse mellan språk-användare, vilket innebär att de behandlar den interna relationen mellan regeln och tillämpningen som en extern relation (en passande-till relation), dvs som en relation mellan tillämpningar, och b) att de behandlar begreppet "överensstämmelse" som mer primitivt och fundamentalt än begreppet "regelföljande". Det metodologiska misstaget består i att den interna relationen mellan regeln och tillämpningen reduceras till en relation mellan tillämpningar.

1. Jack Temkin

Temkins Wittgenstein presenterar ett argument mot omöjligheten av ett nödvändigt privat språk som Temkin menar följer "enkelt och lättfattligt från uppfattningar som Wittgenstein otvivelaktigt höll och som har en central plats i hans senare metafysik och språkfilosofi" (PLA, s 109). De principer Temkin tillskriver Wittgenstein har också stöd hos honom, men Temkins användning av princip A) (se nedan) i argumentet är barock. Principen tolkas nämligen av Temkin på ett galet sätt, vilket leder till orimliga konsekvenser.

Temkins argumentation utgår från en problemformulering gällande relationen mellan ett namn och det benämnda, nämligen följande "vad är det för skillnad mellan att använda ett ljud eller skrivet märke som namnet på något och att bara uttrycka ljudet (eller skriva märket) i närvaro av föremålet?" (PLA, s 110). Det räcker inte med att regelbundet yttra ett visst ljud inför ett föremål för att det skall benämnas det, utan något mer krävs. Det som krävs är att

Vi måste förankra meningen hos regeln i praktiken. Vad en given regel är (dvs, vad den betyder) är bestämt av hur människor i allmänhet tillämpar den, hur de reagerar på förmodade tillämpningar, och hur de tränar andra att tillämpa den. I den här betydelsen är samfundets allmänna praktik konstituerande för dess språkliga regler. (PLA, s 111)

Detta är också Wittgensteins poäng i § 201, enligt Temkin. Skall vi undvika en infinit regress i själva tolkningsförfarandet med konsekvensen att vad som helst kan komma att överensstämja med regeln så måste vi "förankra meningen hos regeln i praktiken" (ibid, s 111).

Temkins Wittgenstein hävdar följande principer: A) "*Ett språks regler konstitueras i den allmänna praktiken hos utövarna*" (PLA, s 110), och B) "*Grammatiken är autonom*" (PLA, s 111), (att grammatiken är självständig betyder att det inte finns något fundament, vare sig mentalt, materiellt eller platoniskt, som konstituerar meningen hos språkliga uttryck. Då det inte finns något som gör en grammatisk ut-saga riktig (den är endast en norm för hur språkliga uttryck tillämpas) så finns det inget utöver tillämpningen som bestämmer meningen).

De ovan nämnda principerna genererar enligt Temkin följande argument: a) "Det är inte möjligt att det språkliga samfundet i sin helhet använder ett uttryck felaktigt, för det sätt på vilket ett språkligt

samfund i sin helhet använder ett uttryck är konstituerande för reglerna för dess korrekta användning” (PLA, s 112), och b) ”Ett språks regler kan inte sägas vara korrekta eller inkorrekta: det finns inget ytterligare (som den ”riktiga” meningen hos uttrycket) med vilket en språklig regel kan sägas korrespondera eller misslyckas korrespondera” (s 112). Slutsatsen som följer på dessa argument är enligt Temkin att ”den allmänna praktiken hos ett språkligt samfund inte kan sägas vara korrekt eller inkorrekt” (s 112). Men även om den språkliga praktiken i samfundet som helhet inte kan vara korrekt eller inkorrekt så kan ”vilken som helst given användning av ett uttryck av en särskild talare... sägas vara korrekt eller inkorrekt. Det vill säga, betydelsen av ”korrekt” och ”inkorrekt”, med hänsyn till en given användning av ett uttryck, ska förstås i termer av dess överensstämmelse eller brist på överensstämmelse med det språkliga samfundets praktik i sin helhet” (s 112).

Det finns alltså ingenting utöver dagboksanvändarens praktik i *Filosofiska undersökningar* § 258 som avgör korrekthet. Han har inte någon annan praktik förutom sin egen att kontrollera sin användning av tecknet ”F” mot, och eftersom praktiken är identisk med hans egen och det inte finns något utöver hans praktik som avgör vad som är korrekthet i hans tillämpningar så kan ingen skillnad göras mellan att tro sig följa en regel och att faktiskt följa en regel vilket betyder att man inte kan tala om korrekt eller inkorrekt användning. Men däremot kan en språkanvändares bruk av språkliga uttryck avgöras vara korrekt eller inte i ett fler-persons-samfund där praktiken inte är identisk med hans egen, men kan överensstämma med hans, därför att där kan det avgöras om han tror sig följa en regel eller faktiskt följer en regel, enligt Temkin, genom att undersöka om språkanvändarens bruk överensstämmer med samfundets i varje enskilt fall.

Den person som för dagboksanteckningar och markerar med ”F” i sin dagbok var gång han har en särskild förnimmelse kan alltså inte ens göra skillnad mellan att regelbundet yttra tecknet i närvaro av förnimmelsen och använda det som namn på förnimmelsen, enligt Temkin.

Temkins slutsatser är alltså 1) att ett nödvändigt privat språk är omöjligt och 2) att det bara är inom ett fler-persons-samfund som språk kan praktiseras.

Temkin som försöker förklara begreppet ”korrekthet” är övertygad om att förklaringen är informativ. Den innefattar två principer (A och

B) vilka nämndes ovan. Problemet är att Temkins tolkning av princip A ("Ett språks regler konstitueras i den allmänna praktiken hos utövarna") inte är hållbar.

Temkin menar att vad som är en korrekt tillämpning avgörs från fall till fall av samfundet (Det räcker inte med att en tillämpning jämförs med praktiken i dess helhet för då kan vi säga att den stämmer eller ej även i det privata fallet, därför krävs det att jämförelsen görs från fall till fall av samfundet), eller uttryckt lite annorlunda så är den princip han använder i argumentet följande: "En tillämpning är korrekt om och endast om den kan kontrolleras av samfundet i varje enskilt fall" (principen innebär paradoxalt nog att regelparadoxen återinförs av Temkin, nämligen den att ingen regel på förhand kan bestämma vad som är korrekt. Temkins tolkning av princip A innebär att vad än samfundet gör är det korrekt). Temkins tolkning av A innebär också "att överensstämmelsen i tillämpningar mellan olika språkanvändare är mer fundamental än själva regelföljandet", vilket också är felaktigt (se avsnittet om Malcolm).

Temkin säger att "en talare använder ett uttryck korrekt (vid ett givet tillfälle) om han använder det på det sätt som det språkliga samfundet i sin helhet använder det" (PLA, s 112). Formuleringen i sig är inte kontroversiell men tolkas av Temkin i hans argument mot omöjligheten av ett privat språk på följande sätt att "Språkligt samfund" innefattar ett flertal medlemmar och att jämförelsen görs mellan flera individers tillämpning av ett språkligt uttryck i samma enskilda fall. Wittgenstein sade dock inte uttryckligen att samfundet är den norm mot vilken språkliga uttrycks användning skall kontrolleras. Temkins princip är en samfundstolkning av Wittgenstein.

Det måste finnas något som garanterar möjligheten att kunna skilja mellan att följa en regel och att tro sig följa en regel. Wittgenstein menade att praktiken garanterade den nödvändiga distinktionen mellan att faktiskt följa en regel och att tro sig följa en regel (FU § 202). Praktiken förser oss alltså med det objektiva kriteriet för korrekthet. Det är dock frestande att konstruera en förklaring till hur praktiken förser oss med objektiva normer för korrekthet som innefattar att 'praktik' tolkas som 'social praktik'. "Korrekthet" definieras i detta fall i termer av vad de flesta medlemmarna inom ett samfund gör från fall till fall, dvs begreppet "korrekthet" bestäms av vad de flesta medlemmarna skulle göra i samma enskilda fall. Detta tycks vara en

omedelbar och klar lösning till hur praktiken kan förse oss medlemmar med objektiva kriterier för korrekthet. Det är de individuella tillämpningarna i samma enskilda fall som avgör vad som är korrekt respektive inkorrekt. Objektiviteten i regelföljandet kan alltså avgöras endast genom referens till vad som är normalt inom ett samfund, dvs inte genom referens till flera tillämpningsfall utan till individuella tillämpningar i samma enskilda fall. Det är detta som är fixpunkten runt vilket allt snurrar. Man kan alltså avgöra skillnaden mellan vad som tycks vara korrekt och vad som faktiskt är korrekt gällande regelföljande och skilja mellan ett genuint språk och ett fingerat privat språk genom möjligheten att jämföra flera individers tillämpning av ett språkligt uttryck i samma enskilda fall.

Denna tolkning är dock ett misstag. För det första annulleras den interna relationen mellan en regel och det som överensstämmer med den eftersom "korrekthet" definieras i termer av individuella tillämpningar i samma enskilda fall. Det betyder att relationen mellan regeln och tillämpningen behandlas som en extern relation, dvs som en empiriskt kontingent relation mellan tillämpningar. Men Wittgenstein menade att regeln för ett uttrycks korrekta användning är internt relaterad till uttrycket och inte externt.

Wittgenstein ansåg i såväl *Tractatus* som i *Filosofiska undersökningar* att det finns två kategorier av uttryck: meningsfulla och nonsens. I sitt senare filosoferande skiljer Wittgenstein mellan två typer av meningsfulla utsagor, nämligen nödvändiga och icke-nödvändiga sådana. De nödvändiga utsagorna är normativa och relationen mellan de i utsagan ingående begreppen intern (en hörande-till relation) (FU § 136–138, § 216), dvs den kan inte vara annorlunda, för i så fall vore det andra begrepp. De är fastlagda genom en praktik (denna praktik tolkas av de samfundstolkare jag behandlar som social praktik).

Den traditionella distinktionen mellan externa och interna relationer sammanfaller hos den senare Wittgenstein med distinktionen normativ/empirisk på så sätt att alla nödvändiga relationer är normativa, de uppenbaras i språket, i de grammatiska utsagorna, vilka anger hur verkligheten kan representeras och bottnar inte i verkligheten själv. Relationen mellan en regel och det som överensstämmer med den är intern eller annorlunda uttryckt: regeluttrycket och beskrivningen av det som överensstämmer med regeln är intern, de får kontakt i språket.

Relationen kan inte vara annorlunda. Uttrycket för en intern relation mellan två uttryck är en grammatisk utsaga, en norm. De icke-nödvändiga relationerna mellan uttryck är inte normativa, de kan vara annorlunda. Empiriska satser kan vara falska.

De nödvändiga utsagorna är "grammatiska" utsagor som bestämmer begrepp och framställer ej fakta. De anger företeelsernas möjligheter, dvs hur verkligheten kan representeras. Därmed sätts gränser för vilka uttryck som är språkliga, dvs för vad som kan sägas om verkligheten i de empiriska utsagorna på ett meningsfullt sätt. De "grammatiska" utsagorna kan inte betvivlas, dock revideras. Ifrågasättandet av grammatiska satser rubbar grunden för våra empiriska omdömen, själva förutsättningen för språklig aktivitet (dess praktik) och det låter sig inte göras. Vi kan nämligen inte betvivla något så fundamentalt som den språkliga praktiken. De "grammatiska" utsagornas giltighet är något vi accepterar och inget vi vet eller kan sägas tro på. Förutom att de sätter gränser för meningsfullheten hos våra utsagor så möjliggör de slutledningar från empiriska utsagor till andra empiriska utsagor. Matematiska utsagor är enligt Wittgenstein också normativa (RFM VII-61).

De grammatiska satserna beskriver inte någon verklighet. De är meningsbestämmande och våra normer för hur verkligheten ska representeras. En grammatisk utsaga beskriver hur tecken används. De är uttryck för den interna (nödvändiga) relationen mellan regelformuleringen och beskrivningen av det som överensstämmer med den (att relationen mellan regelformuleringen och beskrivningen av det som överensstämmer med den är intern innebär att det är omöjligt att tänka dem oberoende av varandra och att identifiera dem oberoende av varandra).

De icke-nödvändiga utsagorna är empiriska utsagor och relationen mellan de i utsagan ingående begreppen är extern (en passande-till relation) (FU § 136–138, § 216), relationen kan vara annorlunda, dvs utsagan kan vara falsk.

De nödvändiga utsagorna hör till den begreppsliga nivån, en nivå där de språkliga uttryckens meningsfullhet avgörs och de icke-nödvändiga utsagorna hör till en nivå där sanning och falskhet avgörs.

Grammatiken är den fritt svävande samling regler som klart avgränsar vad som meningsfullt kan sägas. Den visar vilken den korrekta användningen av språkliga uttryck är. Grammatiken representerar dock

inte världens eller medvetandets struktur eller ens tankens lagar. Den självständig och kan därför i sig inte vara korrekt eller inkorrekt. Vi kan inte berättiga grammatiken genom att hänvisa till verkligheten eller något annat som skulle utgöra grammatikens fundament.

Grammatiken säger inte hur språket måste vara byggt för att fylla sitt syfte, för att verka på människorna så och så. Den beskriver bara tecknens användning men förklarar den inte på något sätt. (FU § 496)

Det är ett misstag att förklara begreppet "korrekthet" i termer av överensstämmelse. Det är fel att använda sig av konsensus inom ett samfund för att förklara vari regelföljande består. Sakfelet består i att placera termer som "korrekthet" på den empiriska nivån eftersom det då bestäms empiriskt om en tillämpning är korrekt eller ej. Om relationen mellan en regel och det som överensstämmer med den behandlas som en extern relation, dvs om varje förklaring av begreppet "korrekthet" görs i termer av överensstämmelse mellan flera individers tillämpningar i samma enskilda fall vilket innebär att en individs tillämpning av ett språkligt uttryck i ett enskilt fall avgörs vara korrekt i jämförelse med hur samfundet skulle agera i samma enskilda fall så innebär det bland annat följande: a) att begreppet "stol" skulle kunna användas korrekt om min dator och om den stol jag sitter på, dvs om majoriteten skulle använda det så, b) att Kalle inte skulle kunna invända mot majoriteten om Gud under natten medan alla inom samfundet sov gjorde så att alla utom Kalle dagen därpå använde "banan" om tennisracket och "tennisracket" om banan och c) att nya begrepp inte skulle kunna skapas.

Nya begrepp skapas av enskilda individer och inte av samfundet. Nya begrepp tillförs då och då vårt språk och dessa är begripliga inte bara för den enskilda individen utan också för samfundet. Ett "nytt uttryck" är per definition inte kontrollerbart mot samfundets bruk, alltså kan inte begreppet "korrekthet" bestämmas av vad de flesta skulle göra i samma enskilda fall. Det finns ännu inte ett bruk av ett nytt språkligt uttryck i samfundet. Det som avgör om det nya begreppet används korrekt kan alltså inte avgöras genom en jämförelse med hur samfundet skulle använda det i samma enskilda fall, utan genom att se om den enskilda individens användning överensstämmer med hans förklaring. Det som primärt är intressant är om den enskilda

individens användning av ett enskilt språkligt uttryck i en given situation överensstämmer med hans definition och inte att hans användning överensstämmer med samfundets.

Man kan säga att motexemplen a) och b) är exempel på regelparadoxen (FU § 201) som innebär att ingen regel på förhand kan bestämma vad som är korrekt.

Temkins princip att överensstämmelsen mellan olika språkanvändare är mer fundamental än själva regelföljandet strider mot Wittgensteins ståndpunkt. Överensstämmelsen är inte mer fundamental än själva regelföljandet enligt Wittgenstein (RFM IV–8, VII–26, VII–39). (Temkin argumenterar dock inte för principen. Jag återkommer till den i avsnittet om Armstrong och i synnerhet i avsnittet om Malcolm för att diskutera den mer noggrant eftersom Malcolm är den av de jag diskuterar som utförligt argumenterar för en sådan princip.)

Temkins felaktiga principer våldför sig på Wittgensteins princip att filosofi inte är en vetenskap. Enligt Temkins uppfattning innebär det att kunskap om mening baseras på fakta (överensstämmelsen mellan olika individers tillämpningar i enskilda fall är givna oss i erfarenheten, och det som är oss givet i erfarenheten är fakta) och att dessa fakta berättigar att regelföljande föreligger. Men man kan enligt Wittgenstein bara beskriva hur språkliga uttryck används på den begreppsliga nivån, därför att bestämningen av uttryck utgörs inte av objekt eller av överensstämmelsen mellan språkanvändare i varje enskilt fall utan av hur de används. Filosofi är inte en vetenskap eftersom den inte är en verksamhet där man a) konstruerar förklaringar och b) intresserar sig för fenomen, utan filosofi är en verksamhet där man intresserar sig för fenomenens möjligheter och där man i princip bara konstruerar beskrivningar av hur språkliga uttryck används i praktiken.

Det metodologiska misstaget innebär att Temkin tillämpar en reduktionistisk förklaring vilket innebär att relationen mellan regeln och tillämpningen reduceras till en relation mellan tillämpningar. Varje reduktionistisk förklaring av begreppet ”korrekthet” i termer av enighet inom ett samfund leder dock bland annat till oönskade konsekvenser av typen a), b) och c) vilka nämndes ovan.

2. Benjamin Armstrong

Benjamin Armstrong menar sig kunna säga ”vilket Wittgensteins argument är och vad dess konsekvenser är” (TTT, s 48). De argument

Armstrong finner i Wittgensteins filosofiska texter menar han stöder hans tes som bland annat ”utesluter möjligheten av kontingent privata språk lika säkert som det utesluter möjligheten av väsentligt privata språk” (TTT, s 48). De två nämnda möjligheterna Armstrong förkastar innebär inte bara 1) att ett i huvudsak väsentligt privat språk är omöjligt, dvs ett språk som är begripligt bara för dess skapare, och 2) att ett kontingent privat språk är omöjligt, dvs att det inte är möjligt för en individ i isolering att lära sig ett språk på egen hand som är begripligt bara för individen i isolering utan också för andra, dvs andra kan inte lära sig det, utan också 3) att det endast är ett fler-persons-samfund som kan förse oss med det objektiva kriteriet för vad som är korrekthet och därmed kan vi skilja mellan att tro att man följer en regel och faktiskt följa en regel.

Armstrongs filosofiska och förmodade informativa förklaring till begreppet ”korrekthet” innefattar i likhet med Temkins förklaring två felaktigheter, nämligen sakfel och ett metodologiskt fel. Det sakligt felaktiga uttrycks i följande principer: a) ”En särskild talare kommer att använda ett tecken korrekt när han använder ett tecken i överensstämmelse med den korrekta användningen hos det övriga samfundet” (TTT, s 56), och b) ”Överensstämmelsen mellan talarna är konstituerande för en korrekt användning av ett tecken” (s 56), dvs ”(kunskap om) korrekt användning ska förklaras i termer av överensstämmelse av särskilda sorter istället för överensstämmelse förklarat i termer av (kunskap om) korrekt användning” (s 58). Överensstämmelsen är alltså enligt Armstrong mer fundamental än själva regelföljandet.

Vi ska diskutera principerna i tur och ordning. Det metodologiska misstaget innebär även i denna tolkning att den interna relationen mellan regeln och tillämpningen reduceras till en relation mellan tillämpningar.

Armstrong menar i likhet med Temkin att ’regelföljande’ implicerar en väsentlig distinktion mellan att tro sig följa en regel och att faktiskt följa en regel och att detta framgår i FU § 202. Armstrong ersätter ”att tro sig följa en regel” med ”att tro sig använda tecken korrekt” och ”följa en regel” med ”att använda tecken korrekt” för att kunna visa vad han menar är Wittgensteins egentliga argument.

För att nämnda väsentliga distinktion ska kunna realiseras måste följande tre nödvändiga villkor vara uppfyllda enligt Armstrong:

- (i) Det måste finnas något en talare, *a*, kan göra som räknas som en exemplifiering av 'tänka att han använder ett tecken korrekt'.
- (ii) Det måste finnas något en talare, *a*, kan göra som räknas som en exemplifiering av 'använda ett tecken korrekt'.
- (iii) Det måste vara möjligt för *a* att göra vad som räknas som en exemplifiering av 'tänka att han använder ett tecken korrekt' utan att på samma gång göra vad som räknas som en exemplifiering av 'använda ett tecken korrekt' (TTT, s 51).

Om en individ kan använda tecken korrekt så måste han alltså kunna uppfylla i synnerhet villkor tre vilket innebär att individen måste kunna skilja mellan (i) och (ii). Individen måste inte bara kunna använda tecken felaktigt han måste också kunna använda dem korrekt och veta hur en sådan distinktion åstadkoms.

Robinson Crusoe uppfyller inte villkor tre eftersom han inte har något objektivt kriterium för att kunna avgöra (iii). Han kan endast avgöra vad han tror är korrekt mot en annat tro-korrekt regel utan att ha något objektivt kriterium för att kunna värdera dessa. Vad helst han tror är korrekt är korrekt och det skulle innebära att Crusoe inte kan tala om 'korrekt'.

Inte heller uppfyller Robinson Crusoes kusin Allan Crusoe villkor (iii). Allan Crusoe har levt hela sitt liv i isolering och på frågan om han kan konstruera ett språk på egen hand som kan begripas av andra så är Armstrongs svar ett klart och tydligt "Nej!". Allan Crusoe har inte heller tillgång till något objektivt kriterium för att kunna avgöra huruvida han tror sig använda tecken korrekt eller faktiskt använder tecken korrekt. I likhet med sin kusin så skulle vad helst Allan tror vara korrekt också vara korrekt och därmed skulle han inte kunna tala om 'korrekt'.

Vad dessa kusiner saknar enligt Armstrong och som är det objektiva kriteriet för vad som är korrekt är något som är oberoende av vad de (eller någon annan) tror är korrekt användning av tecken. Villkor (iii) är enligt Armstrong uppfyllt om a) en individ använder tecken i överensstämmelse med samfundets bruk i varje enskilt fall.

Om det finns korrekt användning av ett tecken i samfundet-skiljt-från-*a* [en särskild talare], då finns det något som *a* kan göra som räknas som en exemplifiering av 'använda tecken korrekt'. Talaren,

a, kommer att använda ett uttryck korrekt, när det han gör som räknas som en exemplifiering av 'tänka att han använder ett tecken korrekt' är i överensstämmelse med den korrekta användningen av tecknet i samfundet-skiljt-från-*a*. Det kommer att vara möjligt för *a* att göra något som räknas som 'använder ett tecken korrekt' som inte inträffar. Denna möjlighet kommer att inträffa när *a*:s 'tänkande att han använder ett tecken korrekt' inte överensstämmer med den korrekta användningen hos de övriga i samfundet (TTT, s 55).

Det är samfundets bruk av språkliga uttryck som förser oss med det objektiva kriteriet för korrekthet. Det är endast som medlem i ett flerpersongrupp-samfund som en individ kan jämföra (i), (ii) och (iii) genom att jämföra sitt bruk av tecken med samfundets i varje enskilt fall. Överensstämmer individens bruk med samfundets är det korrekt, annars inte.

Vi ser att även Armstrong behandlar den interna relationen mellan regeln och tillämpningen som en empiriskt kontingent relation mellan tillämpningar. Armstrong säger att "En exemplifiering av 'använda ett tecken korrekt' inträffar, helt enkelt, när det finns en överensstämmelse mellan något talaren gör och något samfundet-skiljt-fråntalaren gör" (TTT, s 56). Vi ser att huruvida en tillämpning är korrekt eller inte avgörs från fall till fall, dvs över individuella tillämpningar i samma fall och inte över flera tillämpningsfall.

Villkor a) kan enligt Armstrong tillfredsställas därför b) att det är överensstämmelsen i språkanvändarnas tillämpningar av språkliga uttryck som bestämmer den korrekta användningen av uttryck.

Överensstämmelsen mellan talarna är konstituerande för en korrekt användning av ett tecken (TTT, s 58).

Det som förklaras enligt Armstrong är begreppet "korrekthet" och "korrekt användning ska förklaras i termer av överensstämmelse" (s 58). Begreppet överensstämmelse är därmed mer primitivt i förhållande till regelbegreppet, vilket vi kommer att se att Wittgenstein inte hävdade i avsnittet om Malcolm.

Begreppet korrekthet kan inte förklaras i termer av överensstämmelse därför att huruvida överensstämmelse föreligger bedöms via en regel. Armstrong förutsätter det han ska bevisa. Han vill förklara regelbegreppet i termer av överensstämmelse, men överensstämmelsen

eller likheten i användningen som enligt Armstrong ska konstituera tillämpningen bedöms nämligen via en regel – precis det begrepp Armstrong vill förklara i termer av överensstämmelse och det låter sig inte göras.

Överensstämmelsen är inte mer fundamental än själva regel-följandet (RFM VI–28) och man lär sig inte meningen hos begreppet ”regelföljande” med hjälp av begreppet ”överensstämmelse” (RFM VII–39). Armstrongs princip är felaktig.

Armstrongs tolkning av Wittgenstein är i likhet med Temkins ett resultat av sakfel och ett metodologiskt misstag.

Det sakligt felaktiga består i a) att han definierar begreppet ”korrekthet” i termer av vad som är normalt (att jämförelsen görs över individuella tillämpningar i enskilda fall) inom ett samfund vilket innebär att den interna relationen mellan regeln och tillämpningen annulleras och ersätts med en extern sådan, dvs en empiriskt kontingent relation mellan tillämpningar, och b) att överensstämmelsen konstituerar korrekt tillämpning. Prioritetsordningen är omkastad. Det är inte överensstämmelsen som är fundamental utan det är regelföljandet som är fundamentalt, dvs detta att vi kan använda tecken korrekt och också att vi kan förklara vår användning.

Det metodologiska misstaget består i att ge en förklaring som innebär att den interna relationen mellan regeln och tillämpningen reduceras till en relation mellan tillämpningar. (Armstrongs tes att ”Det Krävs Två för att Tala” borde egentligen ha varit ”Det Krävs Tre för att Tala”. Två krävs för att kunna kontrollera att den ena använder språkliga uttryck korrekt, men tre krävs för att kunna avgöra vem som använder ett uttryck i ett enskilt fall felaktigt, dvs det krävs en majoritet för att kunna avgöra vem som har fel.)

3. Norman Malcolm

Liksom Temkin och Armstrong hävdar Malcolm att det som krävs för att fixera meningen hos en regel framgår i § 202, nämligen att följa en regel är en (social) praxis. På frågan om huruvida en individ i isolering kan lära sig ett språk på egen hand eller om det krävs ett samfund bestående av fler medlemmar än en, dvs om det är som Benjamin Armstrong säger att ”Det Krävs Två för att Tala”, så ger Malcolm ett klart svar; det krävs fler än en för att språk skall kunna praktiseras.

När Wittgenstein säger att följa en regel är en *praktik*, så tror jag att han menar att en persons handlingar inte kan överensstämma med en regel om inte de överensstämmer med ett vanligt sätt att agera som visar sig i beteendet hos nästan var och en som har haft samma träning. Det här innebär att begreppet följa en regel innefattar begreppet ett *samfund* av regelföljare. När Wittgenstein säger, även i *FU 202*, att man inte kan följa en regel 'privat', så tror jag att han menar att handlingarna hos en enskild individ, oavsett dessa handlingar är privata eller offentliga, inte kan *bestämma meningen* hos en regel (WNH, s 156).

Malcolm som också försöker ge en filosofiskt informativ förklaring till begreppet "korrekthet" är överens med Temkin och Armstrong om att regelbegreppet implicerar en väsentlig distinktion mellan att faktiskt följa en regel och att tro sig följa en regel och att det som avgör att vi kan göra den distinktionen, dvs det sätt på vilket det kan avgöras huruvida en person faktiskt följer en regel är att hans handlingar "måste jämföras mot något annat än hans egna handlingar" (WNH, s 156). Detta "något annat" som den enskilda individens handlingar måste jämföras mot är inget annat än samfundets bruk av språkliga uttryck i samma enskilda fall. Dagboksantecknaren i § 258 kan alltså inte göra en skillnad mellan att följa en regel och att tro sig följa en regel därför att hans användning av förnimmelsetermer "kunde inte jämföras mot deras sedvanliga tillämpning hos andra talare" (WNH, s 157). Vi kontrollerar alltså att vi använt ett språkligt uttryck korrekt genom att jämföra användningen med samfundets i samma enskilda fall.

Det som fixerar meningen hos en regel är enligt Malcolms Wittgenstein "*vårt sedvanliga sätt att tillämpa regeln i särskilda fall... Vilka är dessa vi?* Det är så gott som alla vi som har givits samma initiala förklaringar och exempel" (WNH, s 155) och "för Wittgenstein så förutsätter regelbegreppet ett samfund inom vilket en gemensam överensstämmelse i handlingar fastställer meningen hos en regel" (s 175). Vi är alltså berättigade att tillskriva oss själva egenskapen att vara regelföljare eftersom det är överensstämmelsen i handlingar mellan olika individer som fixerar meningen hos en regel. Begreppet "överensstämmelse" behandlas av Malcolm som om det vore primitivt och mer fundamentalt än själva regelföljandet.

Malcolm försöker förklara regelbegreppet i termer av överens-

stämmelse. Men detta låter sig inte göras. För det första annulleras den interna relationen mellan regeln och tillämpningen av ett uttryck och ersätts med en empiriskt kontingent relation mellan tillämpningar. Det handlar alltså om en empirisk relation och inte om en nödvändig begreppslik sådan, vilket Wittgenstein menade att det var.

För det andra är inte överensstämmelsen mer fundamental än själva regelföljandet (RFM VII–28, VII–39).

För det tredje ska inte den interna relationen mellan regeln och tillämpningen av ett uttryck reduceras till en empiriskt kontingent relation mellan tillämpningar eftersom begreppet ”korrekthet” inte kan förklaras i termer av empirisk kontingens.

I avsnittet om Temkin såg vi vad det innebär att den interna relationen mellan regeln och tillämpningen annulleras och ersätts med en empiriskt kontingent relation mellan begrepp. Vi ska här dock inrikta oss på den betydelse Malcolm ger överensstämmelsen och träningen inom ett samfund, och vi kommer att se att kunskap om mening eller om regler inte kan baseras på erfarenhet eller att fakta om regelföljande inte kan förklaras eller impliceras av andra fakta vilket Malcolm tycks antyda. Men först några exempel på hur Malcolms samfundstolkning gestaltar sig. Vi börjar med Malcolms tolkning av § 32:

Wittgenstein kritiserar denna [...Augustinus redogörelse för hur han tänker att han *lärt sig namnen* på olika saker...] redogörelse i *FU* 32, genom att säga att Augustinus presenterar saken som om han 'redan hade ett språk', och som om han 'redan kunde *tänka*'. Wittgenstein håller säkert åsikten att det inte har någon mening att tillskriva de begreppen och det tänkandet till ett barn *före* det har lärt sig något språk. Detta avvisande av Augustinus redogörelse är, *a fortiori*, ett avvisande av antagandet att en mänsklig varelse som hade levt i avskildhet från födelsen, *kunde* ha någon uppfattning om vad en *regel* är, eller något system av *tecken* i ett *språk* – eller *kunde* uppfinna ett system av tecken som han använde i enlighet med regler (WNH, s 172).

I § 32 framkommer inte att begrepp såsom ”tänka” och ”språk” endast kan tillskrivas individer som lärt sig ett språk inom ett samfund, vilket Malcolm gör gällande. I § 32 står det följande:

Den som kommer till ett främmande land, lär sig ofta invånarnas språk genom ostensiva förklaringar som de ger honom; och han måste *gissa* sig till tydningen av dessa förklaringar och ibland gissar han rätt, ibland fel.

Och nu tror jag vi kan säga: Augustinus beskriver inläringen av det mänskliga språket som om barnet komme till ett främmande land och inte förstode landets språk; det vill säga: som om det redan kunde ett språk, bara inte detta. Eller också: som om barnet redan kunde *tänka*, bara inte tala. Och "tänka" betydde här ungefär detsamma som: tala till sig själv.

Lösryckt ur sin kontext säger § 32 enbart att Wittgenstein uppfattar det som om att Augustinus menar att barnet redan kunde ett språk eller redan kunde tänka då det kom till det främmande landet och inte förstod dess språk. § 32 handlar inte om hur barnet tillägnat sig ett språk eller att tankar är möjliga först då man tillägnat sig ett språk.

Om man läser § 32 i synnerhet mot bakgrund av en (samfunds) tolkning av *Filosofiska undersökningar* så är det begripligt att Malcolm tolkar § 32 som att Wittgenstein förnekar förekomst av tankar utan språk eller att han förnekar att man kan lära sig ett språk på egen hand och att språk bara kan praktiseras inom ett fler-persons-samfund. En sådan tolkning är dock tvivelaktig av skäl jag nämnt tidigare.

Malcolm menar att § 198 klart och tydligt visar att en individ i isolering inte kan följa en regel.

I *FU* 198 säger Wittgenstein att 'någon rättar sig efter ett vägmärke bara i samma mån som det finns ett regelmässigt bruk, en sedvänja.' Detta innefattar säkert att den som alltid hade varit isolerad från mänskligheten inte kunde sägas rätta sig efter ett vägmärke. Det är bara den som hade varit medlem inom ett samfund inom vilket *institutionen* av vägmärken funnits som kunde sägas *rätta sig efter* ett vägmärke. Genom att tala om 'ett regelmässigt bruk, en sedvänja' så är det klart och tydligt att Wittgenstein *inte* talar om en isolerad individ som 'upprepade' gånger gör något (WNH, s 172).

Malcolm läser § 198 som han läser § 32, dvs utifrån sin samfundstolkning. Men Wittgenstein säger inte kategoriskt att det regelmässiga bruket och sedvänjan absolut implicerar en social praktik utan han ger

bara en antydning om vari själva regelföljandet består. I § 198 står det följande:

”Men hur kan en regel lära mig vad jag har att göra på *detta* ställe? Vad jag än gör, så är det dock enligt någon tolkning i överensstämmelse med regeln.” – Nej, så bör man inte säga. Utan så här: Varje tolkning hänger, tillsammans med det tolkade, i luften; tolkningen kan inte ge det tolkade något stöd. Tolkningen allena bestämmer inte betydelsen.

”Alltså kan vad jag än gör förenas med regeln?” – Låt mig fråga så här: Vad har uttrycket för regeln – säg ett vägmärke – att göra med mina handlingar? Vilken förbindelse råder där? – Kanske denna: jag har tränats att reagera på ett bestämt sätt på detta tecken, och så reagerar jag nu.

Men därmed har du bara angivit ett kausalt sammanhang, bara förklarat hur det kom sig att vi nu rättar oss efter vägmärket; inte vari detta att följa tecknet egentligen består. Nej; jag har dessutom antytt att någon rättar sig efter ett vägmärke bara i samma mån som det finns ett regelmässigt bruk, en sedvänja.

Kontentan av § 198 är inte att regelföljandet kan förklaras utifrån att en individ kan följa en regel bara om han ingår i ett samfund vari han tränats. För det första säger § 198 att en tolkning (som kan vara något mentalt) inte kan bestämma språkliga uttrycks användning eftersom uttrycket för regeln kan tolkas avvikande.

För det andra säger § 198 att Wittgenstein antytt något mer än att han bara angivit ett kausalt samband mellan träning och reaktion, nämligen ”att någon rättar sig efter ett vägmärke bara i samma mån som det finns ett regelmässigt bruk, en sedvänja” (§ 198), vilket inte innebär att ”regelbegreppet förutsätter ett samfund inom vilket en gemensam överensstämmelse i handlingar fastställer meningen hos en regel” (WNH, s 175). Wittgenstein menar att träningen är det grundläggande medlet med vars hjälp en individ tränas till att följa en regel, men därmed inte sagt att individen lärt sig följa en regel. Det läraren gör är att han förser eleven med en teknik och därmed ges eleven också en särskild tolkning av uttrycket för en regel. Träningen åstadkommer alltså kopplingen mellan uttrycket för en regel och individens handlingar. På ett plan är detta ett kausalt samband, men detta säger inget om vari regelföljandet innebär, vilket också Wittgenstein antyder.

På ett annat plan så finns det en väsentlig relation mellan begreppet ”träning” och begreppet ”regelföljande”, men denna relation förklaras inte på ett uttömmande sätt genom att hänvisa till att en individ tränats på ett särskilt sätt. Redan då träningsmomentet beskrivs så måste vi ju använda uttrycket för en regel och därmed förutsätter vi existensen av en redan befintlig regelföljande praktik.

För det tredje är inte träningsmomentet mer fundamentalt än själva regelföljandet (RFM VI-28), vilket bara det visar att det primära intresset för Wittgenstein är att regelföljandet är en etablerad teknik för hur man ska gå tillväga; att praktik är ett regelbundet handlande i överensstämmelse med en regel. Huruvida andra är involverade i tekniken för förfarandet, dvs om regelföljandet är ett samfundsfenomen är en annan och sekundär fråga. (Att vi alla i stort sett agerar på liknande sätt då vi använder språkliga uttryck i olika kontexter är naturligtvis väsentligt för vår kommunikation. Detta är också en konsekvens av idén att följa en regel är en praktik. För om regelföljande innebär att vi använder uttryck på särskilda sätt över en tidsperiod och ska kunna kommunicera så innebär det att andra också ska kunna följa samma regel. Överensstämmelsen är alltså väsentlig för vår kommunikation men är inte det mer grundläggande och mer primitiva begreppet. Om olika individer inte är överens om hur språkliga uttryck ska användas så kan man konstatera att dessa inte är några bra verktyg för kommunikation.)

För det fjärde är det sätt på vilket språkanvändare i allmänhet använder uttryck och hur de reagerar på dem och hur de tränar andra att använda dem bara exempel på regelföljande och säger inget om vari själva regelföljandet består. Det som är intressant är inte det faktum att vi tränas utan att vi kan följa en regel.

För det femte är det barockt att tro att man bara kan lära sig ett språk genom någon annan, därför det implicerar en infinit regress i själva träningsförfarandet.

§ 198 är inte det enda exemplet på att Wittgenstein inte uttryckte sig kategoriskt om träningens betydelse för språkkompetens. Följande citat visar hans försiktiga hållning i frågan:

Vi använder uttrycket: Stegen är bestämda av formeln...”. Hur är den använd? – Vi kan kanske referera till det faktum att människor är ledda av deras utbildning (träning) att använda formeln $y = x^2$,

så att de alla kommer till samma värde för y när de substituerar samma nummer för x (RFM I-1).

”Det sätt på vilket formeln är avsedd bestämmer vilka steg som ska tas.” Vilket är kriteriet för det sätt på vilket formeln är avsedd? Troligen, det sätt på vilket vi alltid använder den, det sätt på vilket vi blev lärda att använda den (RFM I-2).

Och givetvis finns det något som rätt och fel i övergången från ett mått till ett annat; men vad är det för realitet som ’rätt’ överensstämmer med här? Troligen en *konvention*, eller en *användning*, och kanske våra praktiska behov (RFM I-9).

För hur *lär* vi oss att slutleda? Eller lär vi oss inte det? (RFM I-11).

[H]ur kommer det sig att vi överensstämmer i *räkning*? ”Det är så vi är tränade” kan man kanske säga (RFM IV-30).

Wittgensteins försiktiga sätt att uttryck sig om träningens betydelse såsom ”kan kanske”, ”troligen”, ”lär vi oss inte det”, ”kan man kanske säga” samt det Wittgenstein säger i § 198 plus det att han inte uttryckligen sagt att träningen är ett nödvändigt villkor för språkkompetens visar att han inte kategoriskt hävdade att träningen är ett nödvändigt villkor för språkkompetens.

Malcolm säger att ”ett språk kan existera bara om det finns *överensstämmelse* mellan personer i deras tillämpningar av det språket” (WNH, s 173) och menar att detta är Wittgensteins egen ståndpunkt. Malcolm anför följande citat:

Det utbryter ingen strid (t ex mellan matematiker) i frågan om en regel följts eller inte. Det uppstår t ex inga handgripligheter. Det tillhör den bärande stomme som vårt språks funktion bygger på (FU 240).

Att matematiker ofta överensstämmer i sina beräkningar är något vi kan observera och att Wittgenstein uppmärksammat detta råder det inte något tvivel om. Malcolm läser ”bygger” i § 240 mot bakgrund av sin samfundstolkning och säger att ”utan denna sorts överensstämmelse så skulle det inte finnas något sådant som att räkna, inte ens att räkna inkorrekt” (WNH, s 174). Wittgenstein hävdar inte att matematiska

beräkningar inte är möjliga utan överenskommelse mellan matematiker. Tvärtom så uttryckte han sin ovisshet beträffande detta i *Remarks on the Foundations of Mathematics*, VI–45:

Kunde det finnas aritmetik utan överensstämmelse mellan de som räknar?

Kunde det finnas endast en mänsklig varelse som räknade? Kunde det finnas bara en som följde en regel?

Liknar dessa frågor, låt oss säga, denna: "Kan en man ensam engagera sig i handel?"

Att Wittgenstein uttryckte en ovisshet i fråga om i vilken utsträckning den matematiska praktiken kan jämföras med praktiken i vilken handel utförs råder det inget tvivel om. Att en person inte kan idka handel med sig själv och att en matematiker kan utföra en beräkning på egen hand är självklart. Handelspraktiken förutsätter ett samfund vari personer överensstämmer om praktiken för handel; begreppet "handel" definieras så. Frågan är om också den matematiska praktiken förutsätter ett samfund och det är den frågan Wittgenstein ställer och det svar han ger är inte att den förutsätter ett samfund utan endast att den matematiska praktiken måste kunna delas av andra. Citatet är inte en slående och rolig anmärkning om nödvändigheten av överenskommelse mellan personer för att regelföljande måste föreligga, vilket Malcolm gör gällande och att poängen är att "precis som att upprätthållandet av handel förutsätter ett samfund så förutsätter även aritmetiken och följandet av en regel det" (WNH, s 175). Det finns t ex inget i citatet om man läser det bokstavligt som säger att aritmetik och regelföljande förutsätter ett samfund.

Malcolm säger att överensstämmelse mellan olika individer är mer fundamental än själva regelföljandet.

Begreppet regel förutsätter ett samfund inom vilket en gemensam överensstämmelse i handlingar fastställer meningen hos en regel (WNH, s 175).

Malcolm stöder sig på det Wittgenstein säger i *Remarks on the Foundations of Mathematics*, nämligen följande:

[F]enomenet språk bygger på regelbundenhet, på överensstämmelse i handling (RFM VI–39).

Det medgives att följa en regel också är byggt på en överensstämmelse (RFM VII–26).

Tolkningen av begreppen ”bygger” och ”byggt” är central för hur man ska redogöra för regelbegreppet. Det finns i huvudsak två olika sätt att tolka dem. Den ena går ut på att begreppet ”överensstämmelse” uppfattas som primitivt och mer fundamentalt än regelbegreppet samt att vi är berättigade att tillskriva oss själva egenskapen att vara regelföljare därför att överensstämmelsen mellan olika individer fixerar eller konstituerar meningen hos en regel (Temkin, Armstrong och Malcolm är exempel på anhängare av denna tolkning). Den andra går ut på att överensstämmelsen är väsentlig för regelföljandet. Den sist nämnda tolkningen överensstämmer med Wittgensteins ståndpunkt vilket inte den först nämnda gör. För det första har inte överensstämmelsen mellan olika individers tillämpningar i varje enskilda fall den funktionen att garantera att regelföljande äger rum eller att det utgör dess fundament. Man berättigar t ex inte påståendet att man följer en regel genom att hänvisa till att man överensstämmer med någon annan. Det är ens handlande i överensstämmelse med en regel och det faktum att man följer den som visar att regelföljande äger rum och inte att ens regelbundna beteende överensstämmer med någon annans.

För det andra kan vi inte förklara regelbegreppet med hjälp av begreppet ”överensstämmelse”, eftersom huruvida det finns en överensstämmelse mellan olika individer är något som bara kan bedömas med hjälp av en regel.

Ett språkspel, inom vilket någon räknar i överensstämmelse med en regel och placerar byggstenarna till huset i överensstämmelse med resultaten av beräkningen. Han har lärt sig att hantera skrivna tecken i överensstämmelse med regler. – Då du en gång för alla har beskrivit proceduren i denna undervisning och inlärnin, så har du sagt allt som kan sägas om att agera korrekt i överensstämmelse med en regel. Vi kan inte gå längre. Vi kan t ex inte gå tillbaka till begreppet överensstämmelse, därför att det är inte mer säkert att ett förfaringsätt är i överensstämmelse med ett annat, än att det har hänt i överensstämmelse med en regel. Det medgives att följa en

regel också är byggt på en överensstämmelse (RFM VII-26).

Vi bedömer identitet och överensstämmelse med resultaten av vår beräkning; det är därför vi inte kan använda överensstämmelse för att förklara räknande (RFM IV-8).

För det tredje lär vi oss inte meningen hos regelbegreppet med hjälp av begreppet "överensstämmelse".

Man lär sig inte rätta sig efter en regel genom att först lära sig användningen av ordet "överensstämmelse".

Det är snarare så, att man lär sig meningen hos "överensstämmelse" genom att följa en regel.

Om du vill förstå vad det innebär "att följa en regel", så måste du redan kunna klara av att följa en regel (RFM VII-39).

För det fjärde är inte överensstämmelsen mer fundamental än själva regelföljandet.

Följandet i överensstämmelse med regeln är GRUNDLÄGGANDE för vårt språkspel. Det karakteriserar vad vi kallar beskrivning (RFM VI-28).

För det femte är det som är oss givet i erfarenheten – t ex överensstämmelsen eller likheten i användningen – empiriska fakta, vilka är beroende av regler, dvs överensstämmelsen eller likheten i användning bedöms via en regel. Fakta existerar inte oberoende av våra regler. För att vi ska kunna ha erfarenhet måste vi förutsätta att vi har begrepp och dessa lär vi oss behärska då vi lär oss att följa regler.

Empirismens begränsningar är inte obekräftade antaganden, eller intuitivt korrekt kunskap: de är sätt på vilket vi gör jämförelser och det sätt på vilket vi agerar (RFM VII-21).

Begränsningen av det empiriska – är *begreppsutformning* (RFM IV-29).

Malcolms försök att förklara begreppet "regelföljande" med hjälp av begreppet "överensstämmelse" kan ses som ett försök att överskrida gränsen för vår erfarenhet. Men man kan inte låta överensstämmelsen mellan olika individer vara mer fundamental än själva regelföljandet,

därför om överensstämmelse föreligger kan endast bedömas då vi kan följa en regel.

Malcolms försök att filosofiskt förklara regelbegreppet i termer av överensstämmelse är misslyckat. Man kan inte förklara begreppet "korrekthet" i termer av att en enskild individs användning av ett språkligt uttryck i ett enskilt fall kan avgöras vara använt korrekt genom en jämförelse med samfundets användning i samma enskilda fall. Man kan inte låta överensstämmelsen mellan olika individer inom ett samfund utgöra normen för vad som är korrekt och inkorrekt användning av språkliga uttryck. Att medlemmarna inom ett samfund överensstämmer är dock något vi kan kontrollera; det är något som befinner sig inom ramen för det empiriska. Men den empiriska nivån förutsätter den begreppsliga nivån och det är med hjälp av begrepp vi avgör t ex om olika individer är överens i språkhanteringen. Det är inte heller överensstämmelsen mellan olika individers tillämpningar av språkliga uttryck i varje enskilt fall som fixerar meningen hos en regel.

Det metodologiska misstaget innebär att "korrekthet" förklaras så att den interna relationen mellan regeln och tillämpningen reduceras till en empiriskt kontingent relation mellan tillämpningar.

Malcolms samfundsförklaring är en skenförklaring.

Dock kan man instämma med Malcolm då han säger att "det finns *ingen* förklaring till vår förmåga att följa regler – annat än den alldagliga men sanna förklaringen att vi mottagit en särskild *träning*" (WNH, s 180). Men detta innebär inte, som vi sett, att regelföljandet implicerar ett samfund eller att träningen är ett nödvändigt villkor, utan bara ett tillräckligt sådant.

4. Fem villkor för regelföljande

Enligt Wittgenstein så kan vi kalla något för regelföljande endast om nedan nämnda villkor kan iakttas. Kan vi iaktta dessa villkor så kan vi också säga att regelföljande föreligger. Men detta är också allt. Vi kan endast ge exempel på det vi kan kalla regelföljande och inte göra som samfundstolkarna – förklara regelföljandet.

a) Om det finns en stabilitet hos företeelserna:

Om resultatet vid ett givet tillfälle blev 5, vid ett annat 7 (därför att, *som vi nu skulle säga*, det ibland blev adderat, och det ibland

upplöstes av sig självt), så det första vi sade skulle vara att bönor inte var bra för att lära ut resultat. Men om samma sak hände med pinnar, fingrar, linjer och de flesta andra saker, så skulle det vara slut med alla resultat.

”Men skulle vi ändå inte ha $2 + 2 = 4$?” – Denna mening skulle ha blivit oanvändbar (RFM I–37).

b) *Om det finns en stabilitet hos den som utför tex beräkningar:*

– Nja, det händer faktiskt aldrig att någon som har lärt sig att räkna hela tiden envetet fortsätter att få olika resultat, när han utför en given multiplikation, i jämförelse med vad som finns i aritmetikboken. Men om det skulle hända, så skulle vi förklara honom onormal, och inte längre bry oss om hans beräkning (RFM I–112).

c) *Om människorna är samstämmiga i såväl omdömena som i definitionerna:*

[F]enomenet språk är baserat på regelbundenhet, på överensstämmelse i handling.

Här är det av den största betydelse att alla eller den enorma majoriteten av oss är överens i särskilda saker. Jag kan t ex vara ganska säker att färgen på detta objekt kommer att kallas 'grön' av de allra flesta mänskliga varelser som ser det.

Det skulle vara tänkbart att människor av olika härkomst behärskade språk som alla hade samma vokabulär, men där meningen hos orden var olika. Ordet som betydde grön i en folkgrupp betydde liknande hos en annan, bord hos en tredje osv. Vi kunde till och med föreställa oss att samma satser användes av folkgrupperna, men med olika innebörder.

I det här fallet skulle jag inte säga att de talade samma språk.

Vi säger, för att kunna kommunicera, att människor måste vara överens med varandra om meningen hos ord. Men kriteriet för denna överensstämmelse är inte bara överensstämmelse med referens till definitioner, t ex ostensiva definitioner – utan *också* en överensstämmelse i omdömen. Det är väsentligt för kommunikation att vi är överens i en mångfald omdömen. (RFM VI–39)

”Du säger alltså att människornas samstämmighet avgör vad som är riktigt och vad som är falskt?” – Det är vad människorna *säger* som är riktigt och falskt; och ifråga om *språket* stämmer människorna överens. Detta är ingen samstämmighet i åsikter utan i livsform. (FU § 241)

d) *Om det finns ett träningsmoment:*

Om en av två chimpanser vid ett tillfälle krafsade figuren | – – | i marken och den andra därpå serien | – – | | – – | osv så skulle den första inte ha givit en regel och inte heller skulle den andra följa den oavsett vad helst som pågick i båda deras medvetanden.

Om det däremot observerades, tex fenomenet av en typ av instruktion, av att visa hur och av imitation, av lyckosamma och missriktade försök, av belöning och bestraffning och liknande; om den som i längden hade blivit tränad så lade figurer vilka han inte hade sett förut en efter en i sekvens som i det första exemplet, då skulle vi troligen säga att den ena av chimpanserna skrev ned regler, och att den andra följde dem (RFM VI-42).

e) *Om det finns en regelbundenhet i handlingar:*

Men hur är det med den här konsensus – betyder det inte att *en* mänsklig varelse inte kunde räkna ensam? Nja, men *en* mänsklig varelse kunde hur som helst inte räkna bara *en* gång i sitt liv (RFM III-67).

Applicerandet av begreppet 'följa en regel' förutsätter en sedvana. Härav skulle det vara nonsens att säga: att endast en gång i historien så följde någon en regel (eller en vägs skylt; spelade ett spel, yttrade en mening, eller förstod en sådan; och så vidare (RFM VI-21).

För att kunna beskriva fenomenet språk, så måste man beskriva en praktik, inte bara något som händer en gång, *oavsett vilken sort*.

Det är mycket svårt att inse detta (RFM VI-34).

Vi ser att de ovan nämnda villkoren säger oss att bestämningen av begrepp är beroende av den empiriska nivåns beskaffenhet och detta gäller inte bara bestämningen av empiriska begrepp utan också av matematiska och logiska sådana.

Om världen ständigt förändras så att ingen regelbundenhet finns så kan våra empiriska satser om världen inte längre ha någon användning. Om våra förnimmelser plötsligt upphör så har våra förnimmelsebegrepp inte längre någon funktion. Alla föremål eller företeelser av en viss typ måste ha en eller flera egenskaper, t ex att bönor och andra ting inte ständigt förändrar sin form, massa, tyngd, storlek eller förändras till antalet. Om deras egenskaper ständigt förändras så kan vi inte ha de begrepp vi har idag. Om människan ständigt får fel resultat så ses han inte ens som tokig. Om vi inte överensstämmer i våra handlingar, dvs om dessa ständigt växlar så att de vid ett tillfälle stämmer överens men inte vid ett annat så har våra begrepp inte längre någon funktion. Om vi inte kan iaktta ett träningsmoment eller att träningsmomentet ständigt förändras så att ingen regelbundenhet i träningen kan iaktas så kan vi troligen inte säga att regelföljande föreligger. Om det inte finns en regelbundenhet i våra handlingar, dvs om dessa regelbundenheter varierar från fall till fall eller helt enkelt upphör så har våra begrepp inte någon användning.

Vi ser att Wittgenstein förutsätter för resultaten på den begreppsliga nivån att den empiriska nivån måste vara beskaffad på ett särskilt sätt.

Om världen vore annorlunda vore också våra begrepp annorlunda. Det finns alltså ett intimt samband mellan världen och språket och sambandet mellan dem ”utgörs av definitioner av ord, och dessa tillhör grammatiken, så att språket förblir oavhängigt och autonomt” (PG, s 97).

Men fastän det finns ett intimt samband mellan språket och världen så kan vi inte kan förklara regelbegreppet med hjälp av begreppet praktik (att det krävs en praktik för att ett uttryck för en regel – en regelformulering – ska vara välbestämd, och inte behöva tolkas är något helt annat) eller hävda att begreppen ”träning” och ”överensstämmelse” är mer primitiva och fundamentala än själva regelföljandet.

Litteratur:

ARMSTRONG, BENJAMIN F JR, "Wittgenstein on Private Languages: It Takes Two to Talk", (TTT). *Philosophical Investigations*, 7, 1984.

MALCOLM, NORMAN, *Wittgenstein: Nothing is Hidden* (WNH). Basil Blackwell, Oxford, 1988.

TEMKIN, JACK, "A private Language Argument" (PLA). *The Southern Journal of Philosophy*, vol XXIV, No 1, 1986.

WITTGENSTEIN, LUDWIG, *Filosofiska Undersökningar* (FU). Bonniers. Stockholm. 1978.

WITTGENSTEIN, LUDWIG, *Philosophical Grammar* (PG). Basil Blackwell, Oxford. 1984.

WITTGENSTEIN, LUDWIG, *Remarks on the Foundations of Mathematics* (RFM). Basil Blackwell, Oxford. 1978.